

Olympiáda ľudských práv

XXI. ročník, školský rok 2018/2019

Krajské kolo

Kategória: Stredné školy

Tézy pre ústnu časť súťaže

Skratky v texte:

EÚ: Európska únia; OSN: Organizácia Spojených národov; SR: Slovenská republika; USA: Spojené štáty americké.

1. Slovenská republika vznikla pred 25 rokmi, 1. januára 1993. Prezident SR každoročne pri príležitosti výročia vzniku štátu udeľuje štátne vyznamenania. Prostredníctvom viacerých ocenených osôb si pripomíname nielen vznik štátu, ale aj udalosti „nežnej revolúcie“ z novembra 1989, keď sa v bývalom Československu kládli základy demokratického vývoja. V roku 2019 si pripomíname 30. výročie udalostí Novembra 1989.

V súvislosti so vznikom samostatného štátu ako aj „nežnou revolúciou“, môžeme hovoriť o realizácii práva národov na sebaurčenie (right of peoples to self-determination). Sebaurčenie môže byť vonkajšie a vnútorné. Právo na vonkajšie sebaurčenie vyjadruje právo ľudu, národa (skupiny obyvateľstva spojenej určitými základnými identifikačnými znakmi) vytvoriť si alebo udržať svoj vlastný nezávislý štát. Právo na vnútorné sebaurčenie vyjadruje právo obyvateľstva štátu slobodne si zvoliť formu vlády a určovať svoj sociálny, hospodársky a kultúrny rozvoj. Dôsledné naplnenie práva na vnútorné sebaurčenie je možné len v demokracii. Vysvetlite na príklade dejín SR v období rokov 1989 – 1993 a 1989 – 2019, aký je vzťah medzi uvedenými dvoma aspektmi sebaurčenia. Na základe svojho vlastného štúdia alebo rozhovorov so svojimi starými rodičmi, rodičmi alebo rovesníkmi uveďte a analyzujte pozitívne i problematické stránky realizácie oboch aspektov práva na sebaurčenie v podmienkach SR.

2. Všeobecná deklarácia ľudských práv bola Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov prijatá v roku 1948, po takmer tri roky trvajúcich rokovaní, ktoré sa začali vzápätí po ukončení 2. svetovej vojny. V roku 2018 sme si pripomenuli 70. výročie jej prijatia.

Anglický názov dokumentu je Universal Declaration of Human Rights. Vysvetlite, čo v danom kontexte pojem „univerzálnosť ľudských práv“ vyjadruje. V čom je chápanie ľudských práv ako „univerzálnych“ kvalitatívne odlišné od obdobia pred 2. svetovou vojnou? S ľudskými právami sa spájajú aj iné prívlastky. Súvisí „univerzálnosť ľudských práv“ s ich ďalšími charakteristikami? Ak si myslíte, že súvisí, uveďte aspoň jeden príklad. Ak si myslíte, že nesúvisí, vysvetlite prečo.

3. Politické zriadenie, v ktorom žijeme, sa nazýva demokracia. Pôvod slova je v gréčtine a znamená „vládu ľudu“ alebo „moc ľudu“. V Ústave Slovenskej republiky je princíp „vlády ľudu“ alebo suverenity ľudu vyjadrený v čl. 2, podľa ktorého „štátna moc pochádza od občanov“.

Vysvetlite **hlavné znaky modernej európskej demokracie** v tej podobe, v ktorej sa etablovala najmä po 2. svetovej vojne, v krajinách východnej Európy, po roku 1989. Popíšte najmä **vzťah demokracie a ľudských práv**. Využite svoje poznatky o pomeroch v Československu pred rokom 1990 a zhodnoťte najdôležitejšie rozdiely v realizácii vybraných ľudských práv.

4. V júni 2016 sa vo Veľkej Británii uskutočnilo referendum o vystúpení z Európskej únie, v ktorom za účasti 72% oprávnených voličiek a voličov padla voľba na odchod Británie z EÚ pomerom 52% ku 48%. Zdá sa, že minimálne v strednodobom výhľade vystúpenie neprinesie krajine taký ekonomický, sociálny a politický úžitok, aký sľubovali zástancovia „brexitu“. Keby sa referendum konalo opakovane, pravdepodobne by tesnou väčšinou zvíťazili prívrženci a prívrženkyne zotrvania v EÚ.

Rozveďte, aké **poučenia** by ste vedeli vyvodit' z **britského referenda**. Využite aj svoje pozorovania ďalších obdobných aktuálnych alebo zamýšľaných aktivít najmä na európskej pôde. Aké sú podľa vás **výhody a nevýhody priamej demokracie**? Je možné priamu demokraciu zneužiť v jej vlastný neprospech? Ak je vaša odpoveď „áno“, uveďte príklad a vysvetlite, aké záruky by ste uplatnili, aby k zneužitiu demokracie nedošlo. Ak je vaša odpoveď „nie“, vysvetlite spôsoby predchádzania zneužitia nástrojov priamej demokracie v jej neprospech.

5. Moderná európska demokracia sa spravidla označuje ako **liberálna demokracia**. V súčasnosti čoraz viac z politicko-teoretického i stranícko-politického frontu zaznieva názor, že liberálna demokracia je v kríze.

Vysvetlite, **prečo nazývame demokratické zriadenia, ktoré existujú vo väčšine európskych štátov a štátov Severnej Ameriky, liberálnymi demokraciami**? Existujú však aj iné štáty, ktoré sa považujú za demokraciu, alebo majú v názve prívlastok „demokratický“, napríklad, **Kórejská ľudovodemokratická republika, Demokratická republika Kongo a pod.** Skúste popísať hlavné znaky, ktorými sa tieto „demokracie“ odlišujú od liberálnej demokracie, resp. popíšte kľúčové atribúty, pri absencii ktorých by ste už politicko-spoločenské zriadenie vy osobne nenazývali demokraciou.

6. V roku 2017 sa na Slovensku konali voľby do orgánov samosprávnych krajov. Vo voľbách banskobystrického predsedu samosprávneho kraja (župana), nezvíťazil, napriek pesimistickým predpovediam, kandidát strany, ktorú politologická aj žurnalistická obec označujú ako politický extrém. Strana však celkovo získala viac hlasov ako pred štyrmi rokmi. Táto strana má pomerne veľkú podporu aj v radoch stredoškolskej mládeže, najmä na odborných školách.

V čom tkvie podľa vás relatívna **popularita uvedenej politickej strany a jej lídra medzi stredoškolskou mládežou**? Aké opatrenia, kroky a činy zodpovedných orgánov a inštitúcií by podľa vás pomohli, aby si mládež uvedomila nebezpečenstvo politického extrémizmu? Čo považujete za

určujúce znaky politického extrémizmu? Je podľa vás dôležité diferencovať javy extrémizmu a radikalizmu? Ak áno, ako?

7. Nobelovu cenu za literatúru (2016) získal americký pesničkár Bob Dylan, ktorý je známy svojimi „protestsongmi“, skladbami pranierujúcimi negatívne javy v politike a spoločnosti. Dylan sa v šesťdesiatych rokoch 20. storočia zapojil do Hnutia za občianske práva (*Civil Rights Movement*), cieľom ktorého bolo plné zrovnoprávenie obyvateľov a obyvateľiek čiernej pleti v Spojených štátoch amerických.

Vysvetlite, v čom spočíva rasová segregácia a diskriminácia na základe rasy a farby pleti. Na báze nastudovaných reálií, prečítanej literatúry a iných zdrojov popíšte, aké podoby mala rasová diskriminácia v niektorých štátoch USA dokonca ešte v 50. a 60. rokoch minulého storočia. Ako sa USA s týmto problémom vysporiadali? Aké opatrenia na elimináciu diskriminácie boli prijaté na federálnej úrovni: Najvyšší súd, Kongres, administratíva? Ako vyzerá súčasná situácia v USA?

8. Určite poznáte vo svojom blízkom alebo širšom okolí osobu so zdravotným postihnutím. Uveďte, ako bezprostredne sa Vás takáto skutočnosť dotýka a ako Vás kontext ľudských práv vedie k úvahám nad postavením ľudí so zdravotným znevýhodnením. Zrejmé je, že výkon niektorých ľudských práv je v ich prípade sťažený.

Uveďte, aké opatrenia zo strany štátu, prevádzkovateľov verejných zariadení a inštitúcií sú potrebné, aby osoby so zdravotným postihnutím mohli vo svojom živote rovnocenne a dôstojne realizovať svoje ľudské práva – a to práva občianske a politické ako aj hospodárske, sociálne a kultúrne. Zamerajte sa na osoby s pohybovým, zrakovým, sluchovým alebo mentálnym postihnutím.

9. Národná rada SR prijala v novembri 2016 novelu zákona o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností. Predkladatelia novely deklarovali cieľ eliminovať špekulatívne registrácie údajných cirkví a náboženských spoločností za účelom získania finančných príspevkov od štátu. Novela zákona zvýšila minimálny počet plnoletých členov a členiek pre registráciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti z 20-tisíc na 50-tisíc.

Situujte sa do pozície poslanca alebo poslankyne Národnej rady SR a argumentujte, či je/nie je novela zákona o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v súlade s Ústavou SR a jej medzinárodnými ľudskoprávnymi záväzkami. Vysvetlite, aký dopad, pozitívny alebo negatívny, môže mať implementácia novely zákona na slobodu myslenia, svedomia, prejavu a vyznania.

10. Súdny dvor Európskej únie dňa 19. októbra 2018 predbežným opatrením nariadil Poľsku pozastaviť uplatňovanie zákona o Najvyššom súde. Poľský zákon nadobudol účinnosť 3. apríla 2018 a v procese prípravy bol dlhodobo kritizovaný Európskou komisiou i výbormi Európskeho parlamentu z dôvodu vážneho rizika porušenia princípu nezávislosti a nestrannosti súdnej moci, a tým i článku 2 Zmluvy o EÚ.¹ Opatreniu Súdného dvora EÚ predchádzal podnet podaný Európskou

¹ Zmluva o EÚ, čl. 2: Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským

komisiou dňa 2. októbra 2018. Poľský zákon znižuje vek odchodu do dôchodku sudcov a sudkýň Najvyššieho súdu zo 70 na 65 rokov. Vzťahuje sa retroaktívne na všetky sudkyne a sudcov, zvolených pred aprílom 2018. Navyše, poľský prezident má takmer neobmedzené právo menovať ďalších členov a ďalšie členky zboru Najvyššieho súdu a udeľovať výnimky podľa vlastného uváženia. Poľská vládna strana sa netají, že jej cieľom je v zrýchlenom konaní nahradiť väčšinu súdneho zboru osobami, ktoré sú jej priaznivo naklonené.

*Uved'te, v čom spočíva **princíp nezávislosti a nestrannosti súdnictva v demokratickom štáte**. Najprv sa venujte Poľsku. Je podľa vás postup Európskej komisie a Súdneho dvora EÚ na mieste? Ďalej, sústreďte sa na systém súdnej moci na Slovensku. Poukážte na štandardné inštitucionálne a politické záruky nezávislosti súdnej moci a výkonu spravodlivosti. Aké sú procesné záruky realizácie práva na spravodlivé konanie/spravodlivý proces?*

11. Pred približne 100 rokmi sa skončila I. svetová vojna a pred vyše 70-timi rokmi 2. svetová vojna, najväčšia tragédia v dejinách ľudstva. Jedným z najhroznejších zločinov tejto vojny bol holokaust. V priestoroch bývalého pracovného a koncentračného tábora v Sereďi sídli Múzeum holokaustu, ktorého návštevu školám spolu s inými pamätnými miestami odporúčalo naše ministerstvo školstva.

*Vysvetlite, čo označuje slovo **holokaust**. Uved'te, aké základné ľudské práva boli od nástupu nacistickej moci postupne osobám židovského pôvodu odopierané, popíšte v základných bodoch ich situáciu pred deportáciami a ich položenie v koncentračných a vyhladzovacích táboroch. Prečo je dôležité pripomínať si holokaust? Ak ste navštívili pamätne miesta holokaustu, hovorte o dojmach, ktoré vo vás návšteva individuálne alebo skupinovo zanechala. Čo by ste v záujme neopakovania sa činov podobných holokaustu odporučili politickým reprezentáciám?*

12. V medzinárodnom testovaní PISA naši 15-roční žiaci a žiačky opakovane nedosahujú žiaduce výsledky, a to vo všetkých meraných oblastiach: čítanie s porozumením, matematická i prírodovedná gramotnosť. Odborníci a odborníčky čoraz nástojčivejšie poukazujú na to, že právo na vzdelanie, ktoré SR formálne zabezpečuje všetkým deťom a mladým ľuďom, znamená v zmysle Dohovoru OSN o právach dieťaťa ale aj podľa Rady Európy právo na **kvalitné vzdelanie**.

*Vysvetlite, prečo je **právo na vzdelanie** takým dôležitým ľudským právom? Stručne vyložte, čo viete o uplatňovaní tohto práva v rôznych častiach sveta a v našej krajine. Ak si myslíte, že v našej krajine sa úroveň vzdelanosti znižuje/zvyšuje, vysvetlite na jednotlivých príkladoch, prečo. Aké opatrenia by ste urobili ako premiér/premiérka alebo minister/ministerka školstva v záujme čo najlepšieho naplnenia práva na kvalitné vzdelanie pre všetkých ľudí?*

13. Dohovor o právach dieťaťa v článku 28 okrem iného uvádza: Štáty, zmluvné strany, musia prijať všetky príslušné opatrenia na zabezpečenie toho, aby disciplinárne opatrenia v škole boli vykonávané spôsobom zlučiteľným s ľudskou dôstojnosťou dieťaťa a v súlade s týmto dohovorom.

štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi.

*Pokúste sa analyzovať toto ustanovenie **Dohovoru o právach dieťaťa** a načrtnúť model vzťahu ľudských práv dieťaťa a povinností, ktoré sú mu ukladané rodičmi rs. školským poriadkom. Aký je váš názor na vzťah práv a povinností v školskom poriadku? Aký je váš názor na spôsob a proces tvorby základných školských dokumentov: školského poriadku a školského vzdelávacieho programu. Čo (prečo a ako) by ste prípadne zmenili?*

14. Od roku 1991 platí na Slovensku zákaz trestu smrti. Od roku 2003 je tento zákaz absolútny, vzťahuje sa aj na činy spáchané v čase vojny alebo v čase bezprostrednej hrozby vojny.

*Uvedte, z členstva v ktorej medzinárodnej organizácii a z prístúpenia ku ktorému medzinárodnému ľudskoprávneho dohovoru formálne právne vyplývala pre Slovenskú republiku nevyhnutnosť zrušiť **trest smrti**? Aké sú ľudskoprávne, prípadne politické a iné dôvody zrušenia trestu smrti? Vysvetlite svoje stanovisko v otázke trestu smrti. Uvažujte v širších súvislostiach, napríklad: rôzne prístupy k zákazu trestu smrti; vyrovnávanie sa demokracií so zákazom trestu smrti v prípade postihovania osôb páchajúcich teroristické činy a pod.*

15. Vláda SR schválila Agendu 2030 OSN pre Slovensko. Agenda 2030 je svetový program pre naplnenie 17 cieľov udržateľného rozvoja. Jedným z predpokladov udržateľného života na Zemi je aj priaznivé životné prostredie.

*Vysvetlite, v čom spočíva **právo na zdravé životné prostredie**. Ako sa odlišuje toto právo, ako tzv. právo tretej generácie, od „klasických“ občianskych a politických práv? Popíšte jeho podstatu, spôsob ochrany a realizácie ako aj spôsob vymáhania. Aké konkrétne príklady porušovania práva na zdravé životné prostredie viete menovať zo svojej vlastnej životnej skúsenosti rs. na základe sledovania a štúdiá? Aké záväzky majú verejné a štátne orgány? Čo môžete urobiť pre nápravu vy sám/sama, v súčinnosti so svojimi rovesníkmi a rovesníčkami? Čo môžete urobiť v škole, doma, v mieste svojho bydliska?*

16. Na Slovensku naďalej prebiehajú diskusie o Dohovore Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu (tzv. Istanbulskom dohovore). V júni 2017 vláda SR odložila ratifikáciu tohto dohovoru na neurčito. Čo si o tom myslíte? V roku 2017 mnohé herečky otvorene poukázali na problém sexuálneho obťažovania žien a kultúry sexizmu v Hollywoode. Ženy nahlas prehovorili o tom, ako ich mohli známi muži roky beztrestne obťažovať a zneužívať, pretože všetci naokolo zatvárali oči. Zviditeľnenie ich skúseností prerástlo do celosvetovej kampane [#metoo](#), širenej na sociálnych sieťach. Tá dodala odvalu ďalším ženám otvorene prehovoriť a poukázať na to, že sexuálne obťažovanie a násilie patrí k najčastejším porušovaniam ľudských práv žien.

*Ako by ste definovali **obťažovanie a sexuálne obťažovanie**? Akými formami sa prejavuje? Prečo sexuálnemu obťažovaniu a násiliu čelia v prevažnej miere ženy? Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW) v článku 5 hovorí o potrebe odstraňovania stereotypov a predsudkov spojených s myšlienkou podriadenosti žien a nadradenosti mužov. Myslíte si, že uvedené ustanovenie CEDAW reaguje na problém, ktorý je reálny aj u nás? Súvisí uvedený článok dohovoru s témou sexuálneho obťažovania žien a jeho prevencie? Aké najčastejšie mýty sa spájajú*

s témou sexuálneho obťažovania? Prečo sú skúsenosti žien v tejto téme neustále spochybňované a zľahčované aj vo vyspelých demokratických krajinách vrátane Slovenska? Aké kroky (opatrenia) by ste navrhli, aby sa tomu zabránilo?

17. Napriek tomu, že celkový počet teroristických útokov v Európe dlhodobo klesá, Európanky a Európania sa cítia byť čoraz ohrozenejší. Väčšina aktov terorizmu v Európe naďalej súvisí s etnickým separatizmom a pravicovým či ľavicovým extrémizmom, avšak, čo do počtu obetí, vysoko prevažuje džihádistský terorizmus. Ľudia očakávajú od svojich vlád ako aj od orgánov EÚ účinné opatrenia na zabránenie hrozby teroristických útokov. Niektorí politici a niektoré političky ale i bežní ľudia vidia príčiny teroristických útokov v nekontrolovanej migrácii z krajín ležiacich mimo EÚ.

*Ako by ste zladili opatrenia zamerané na **minimalizáciu hrozby teroristických útokov** v Európe s **požiadavkou rešpektovať základné práva a slobody občanok a občanov EÚ** (napr. právo na súkromie, slobodu pohybu, právo prijímať a šíriť informácie) ale aj rešpektovať **ľudské práva migrujúcich ľudí**? Existuje podľa vás priama súvislosť medzi terorizmom a masovou migráciou? Je podľa vás účinnejšia spoločná ochrana vonkajších hraníc EÚ, alebo by každý štát EÚ mal chrániť svoje hranice sám? Je odôvodnený návrh na posilnenie FRONTEXU (Európskej agentúry pre pohraničnú a pobrežnú stráž), alebo toto posilnenie nesie so sebou riziko, že členské štáty prídu o svoju suverenitu tak, ako varuje napríklad premiér Maďarska Viktor Orbán?*

18. Vo februári 2018 boli vo Veľkej Mači brutálne zavraždení dvaja mladí ľudia, investigatívny novinár Ján Kuciak a jeho priateľka, archeologička Martina Kušnírová. Novinár sa venoval odhaľovaniu podozrivých finančných operácií a zneužívaniu verejných zdrojov na obohacovanie konkrétnych osôb a firiem. Neskôr vysvitlo, že novinárovi sa predtým jedna konkrétna osoba vyhrážala, ale polícia tieto vyhrážky nepovažovala za dôvod poskytnutia zvýšenej ochrany. Po vražde sa po celej krajine začali organizovať masové pochody a protesty, požadujúce jej dôsledné vyšetrovanie a vyhovenie trestnoprávnym ale aj politickým dôsledkom. Niektorí politici obvinili organizátorov protestov zo zneužitia vraždy na konanie namierené proti záujmom Slovenskej republiky. V septembri 2018 polícia vzniesla obvinenia proti niekoľkým osobám vo veci trestného činu objednania a vykonania vraždy.

*Uvažujte o tom, o aké **základné práva a slobody zaručené Ústavou SR** ide v tomto prípade. Analyzujte tieto práva z pohľadu obetí vraždy, organizátorov a účastníkov protestov, osôb, ktorých podozrivú ekonomickú činnosť novinár Ján Kuciak odkrýval, politikov a ústavných činiteľov dotknutých udalosťami, a napokon aj osôb obvinených a obžalovaných z vraždy a jej prípravy.*

19. Slávne heslo Francúzskej revolúcie (1789) „sloboda, rovnosť, bratstvo“ sa niekedy uvádza v podobe „sloboda, rovnosť, solidarita“, pričom každý z uvedených pojmov charakterizuje jednu generáciu ľudských práv. V prvej generácii ide o občianske a politické práva, v druhej o hospodárske, sociálne a kultúrne práva, v tretej o práva solidarity.

*Uveďte aspoň jeden alebo viac konkrétnych príkladov práv každej z **troch generácií ľudských práv** a charakterizujte ich. Rozoberte, kto je ich nositeľom, kto má povinnosť ich naplnenie*

garantovať a chrániť, akým spôsobom a prostredníctvom akých nástrojov a mechanizmov sa vykonávajú. Akým spôsobom dochádza k náprave v prípade ich porušenia?

20. Ústava Slovenskej republiky v článku 12 stanovuje: „Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach.“ Hovorí tiež, že základné práva a slobody sa na území SR zaručujú „všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.“

Čo chápete pod poslednou vetou uvedeného článku 12 Ústavy SR? Vyberte si aspoň tri dôvody diskriminácie a uveďte ich konkrétne prejavy, s ktorými ste sa stretli vo svojom živote, alebo o ktorých ste sa dozvedeli z médií alebo v škole. Vysvetlite, v čom spočívalo v každom z nich znevýhodňovanie (alebo naopak, zvýhodňovanie), kto bol diskriminovaný, kto sa dopustil diskriminačného konania, akým spôsobom bola zjednaná náprava, rs. ak nebola, akým spôsobom by ste nápravu zjednali vy.

Autorka a autor: PhDr. Dagmar Horná, PhD. a PhDr. Kálmán Petőcz, PhD.

Recenzentka: prof. PhDr. Silvia Miháliková, PhD.

Redakčná úprava: PhDr. Dagmar Horná, PhD.

Celoštátna komisia Olympiády ľudských práv

Vydal: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, 2019